

Bij de verzending van dit telegram hadden de twee afgevaardigden der hervormden, prof. Kraemer en ds. H. J. Dijkmeester, waarnemend secretaris der Synode (de secretaris, ds. K. H. E. Gravemeyer, was begin mei in het kader van de eerste grote gijzelaarsactie gearresteerd), op eigen gezag gehandeld: zij hadden het kerkbestuur, de Algemene Synodale Commissie, niet geraadpleegd.

Het Interkerkelijk Overleg had op 10 juli nog méér besloten: op zondag 26 juli zou in alle kerken de tekst van het protesttelegram aan de Duitse autoriteiten voorgelezen worden en voorts zou op die zondag in alle diensten een speciaal gebed uitgesproken worden waaraan een zoveel mogelijk gelijkkluidende inleiding zou voorafgaan; in die inleiding zou de tekst van het telegram opgenomen worden.

Het telegram leidde binnen het *Reichskommissariat* tot snel beraad. Generaal Christiansen nam daar persoonlijk niet aan deel: hij had het telegram dat hem bereikt had, aan Seyss-Inquart doorgezonden met de aantekening: 'die Unterschriften' (d.w.z.: de ondertekenaars) 'auch gleich mit abführen.'¹ Een onzinnige opmerking! Alsof het niet Seyss-Inquarts opdracht was, openlijke strijd met de kerken uit de weg te gaan! De wenselijkheid daarvan was nog onderstreept door de gebeurtenissen die zich enkele maanden tevoren in bezet Noorwegen afgespeeld hadden: daar was de Lutherse bisschop van Oslo afgezet en als reactie daarop had de Lutherse kerk alle banden met de staat verbroken. Aan die Noorse kerkstrijd hadden Duitslands tegenstanders in hun propaganda veel aandacht besteed – een openlijk conflict met de Nederlandse kerken was het laatste wat *Reichskommissar* Seyss-Inquart en *Generalkommissar* Schmidt begeerden. Maar wat zouden de Nederlandse kerken op hun telegram laten volgen? Op 15 juli zou het eerste deportatietransport Amsterdam verlaten en daarna zou het tot nieuwe transporten komen, maandenlang. Wat, als de kerken in het voetspoor van de illegale pers (de voornaamste artikelen werden door de *Sicherheitsdienst* in vertaling aan het *Reichskommissariat* voorgelegd) de burgerlijke ongehoorzaamheid zouden gaan prediken of van de kansels af de gelovigen zouden oproepen, hun woningen open te stellen voor Joodse onderduikers? Was dat alles te voorkomen? Inderdaad, Seyss-Inquart en Schmidt meenden dat de slotzin uit het telegram van het Interkerkelijk Overleg, die betrekking had op 'de Christenen onder de Joden', hun de gelegenheid bood, een zekere greep op de kerken te krijgen: werden de Christen-Joden voorlopig van deportatie uitgezonderd, dan zouden de kerken het gevoel hebben, iets positiefs bereikt te hebben, en Seyss-Inquart en Schmidt koesterden de hoop

¹ BdS, IV B 4: map 'Evangelische Juden'.